

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
DOMENIUL FILOLOGIE

**CORRECTNESS AND NATIVITV IN TRANSLATION:
THEORETICAL AND PRACTICAL IMPLICATIONS**
**(CORECTITUDINE ȘI NATIVITATE ÎN TRADUCERE:
IMPLICAȚII TEORETICE ȘI PRACTICE)**

REZUMATUL TEZEI DE ABILITARE

CANDIDAT:

COZMA MIHAELA MONICA VASILICA

Conferențiar universitar doctor

Universitatea de Vest din Timișoara

2024

REZUMAT

Teza de abilitare intitulată *Correctness and Normativity in Translation: Theoretical and Practical Implications* (Corectitudine și normativitate în traducere: implicații teoretice și practice) prezintă rezultatele științifice pe care le-am obținut în urma activității de cercetare centrată pe standardele de corectitudine și normativitate în traducere, precum și diversele contexte profesionale în care aceste rezultate și-au dovedit utilitatea practică. Împărțită în patru capitole, teza se axează în special pe activitatea academică, științifică și profesională pe care am desfășurat-o în perioada scursă de la obținerea titlului de doctor (în anul 2006) până în prezent, dar, de asemenea, face referire la modul în care voi continua această activitate atât în scopul de a dezvolta propria mea identitate profesională, cât și în cel de a sprijini studenții și doctoranzii pe parcursul procesului de învățare și de cercetare în domeniul traductologiei.

Primul capitol, intitulat *Discovering Research on Correctness and Normativity in Translation: From Linguistic to Professional Criteria*, are rolul de a introduce tema centrală a activității mele de cercetare, care, descrisă în termeni foarte generali, este cea a standardelor de corectitudine și normativitate în traducere. În acest capitol explic modul în care interesul meu pentru această temă s-a dezvoltat pe parcursul studiilor de licență și al celor masterale, pentru ca ulterior să se transforme într-un proiect de cercetare doctorală axat pe normele de traducere caracteristice unei categorii de texte intrate relativ recent în cultura românească, și anume textele comunitare. Mai exact, ofer detalii referitoare la procesul care a dus la conștientizarea faptului că standardele de corectitudine în traducere nu sunt determinate doar de regulile impuse de cele două sisteme lingvistice în contact, ci trebuie să țină cont de contextul în care textul sursă a fost produs și de cel în care traducerea va fi utilizată.

Pentru o delimitare clară a sferei asupra căreia mi-am concentrat activitatea de cercetare timp de mai bine de două decenii, prima secțiune a acestui capitol oferă o prezentare succintă a modului în care noțiunile referitoare la corectitudine și normativitate au evoluat în cadrul studiilor de traducere. Pe baza informațiilor prezentate în această secțiune se poate concluziona că evoluția acestor concepte de-a lungul istoriei traducerii poate fi privită din două perspective majore. Pe de o parte, dacă în studiile de traducere mai vechi conceptele de corectitudine erau în general considerate linii directe sau chiar reguli pe care traducătorul trebuia să le urmeze pentru a produce texte-țintă adecvate, începând cu

ultimele decenii ale secolului al XX-lea, ele au ajuns să fie înțelese ca fenomene descriptive. Pe de altă parte, conceptul de norme și-a schimbat treptat aria de referință, astfel încât, dacă inițial acest concept se referea doar la normele de ordin lingvistic, cu timpul el a ajuns să denumească o gamă largă de norme specifice traducerii ca proces și ca produs. Mai exact, rezultatul acestui proces complex de evoluție este faptul că, în prezent, normele de traducere sunt percepute ca “reflexii ale practicii traducerii care sunt reprezentative pentru traducerile produse de un anumit traducător, școală de traducători sau întreaga cultură” (Shuttleworth și Cowie 1999: 113, traducerea mea). Această viziune asupra normelor a influențat abordarea pe care am folosit-o în ceea ce privește traducerea legislației europene ca obiect al cercetării mele de doctorat, așa cum explic în cea de-a doua secțiune a acestui capitol.

După cum am menționat deja, lucrarea mea de doctorat, intitulată *Translating Legal-Administrative Discourse: A Norm-centred Approach*, este centrată pe cercetarea normelor asociate cu traducerea din engleză în română a textelor comunitare, având trei obiective diferite, dar strâns legate între ele. Obiectivul principal este acela de a studia normele de așteptare (cf. Chesterman 1997) privind distribuția unor trăsături lingvistice specifice traducerii legislației europene. Al doilea obiectiv constă în identificarea gradului în care variantele românești ale documentelor comunitare sunt influențate de către trăsăturile lingvistice ale surselor lor englezești. În ultimul rând, pornind de la compararea normelor valabile în cazul textelor comunitare românești cu cele prezentate de către textele originale englezești, teza urmărește să atragă atenția asupra celor mai importante probleme care pot să apară în procesul de traducere a acestui tip de documente din engleză în română, precum și asupra soluțiilor oferite de traducătorii textelor din corpus-ul analizat.

Cea de-a treia secțiune a primului capitol oferă detalii referitoare la impactul tezei mele de doctorat în cadrul comunității academice. Mai exact, mă refer la felul în care a fost primită cartea bazată pe lucrarea mea de doctorat (*Translating Legal-Administrative Discourse: the UE Legislation*), luând în considerare numărul de citări ale acestei cărți conform platformei Google Scholars, precum și bibliotecile în care aceasta este disponibilă.

Concluzionând, acest prim capitol explică modul în care activitatea mea academică, științifică și profesională a ajuns să fie influențată de evoluția standardelor de corectitudine și normativitate în cadrul studiilor de traducere. Astfel, lucrările academice pe care le-am elaborat atât în perioada cercetării doctorale, cât și după aceea, se referă la diferențele dintre o abordare a traducerii din perspectivă filologică și una din perspectivă profesională cu scopul de a ajunge la concluzii relevante pentru practica traducerii și pentru procesul de

pregătire a viitorilor traducători. Direcțiile de cercetare urmate de studiile prezentate și publicate după obținerea titlului de doctor sunt discutate pe larg în capitolul următor.

Capitolul al doilea, *Deepening and Extending Research on Correctness and Normativity in Translation*, prezintă rezultatele pe care le-am obținut prin activitatea de cercetare desfășurată după susținerea tezei de doctorat, când principala mea preocupare a fost să dovedesc relevanța practică a rezultatelor științifice pe care le obținusem până atunci și, în același timp, să continui și să extind cercetările referitoare la diverse aspecte care țin de corectitudine și normativitate în traducere. Sub influența elementelor teoretice propuse de abordările lingvisticii textuale, funcționaliste și descriptive ale traducerii, care au în comun convingerea fermă că traducătorii se ocupă întotdeauna de un text care funcționează într-o anumită situație și aparține unei anumite culturi, am realizat numeroase studii de cercetare centrate asupra descrierii standardelor de corectitudine în situații concrete de traducere, precum și asupra implicațiilor pe care aceste standarde le au pentru practica traducerii și pentru procesul de formare a traducătorilor. Concluziile studiilor mele au fost diseminate prin intermediul a numeroase prezentări în cadrul unor evenimente științifice organizate în țară sau în străinătate și, în majoritatea cazurilor, au fost publicate în diverse reviste și cărți de specialitate.

În prima parte a acestui capitol, prezint 29 de articole științifice și capitole de carte pe care le-am publicat începând cu anul 2006, după obținerea titlului de doctor. Studiile respective au perpetuat preocuparea mea legată de corectitudine și normativitate în traducere, dar aceste aspecte au fost abordate din diverse perspective care urmează, totuși, trei direcții generale. Prima direcție este cea a evidențierii implicațiilor de natură practică a cercetărilor care vizează normele de traducere specifice documentelor comunitare. Această categorie include studii care au continuat linia de cercetare inițiată în teza mea de doctorat, și anume utilizarea analizei de gen în vederea identificării a ceea ce este considerat a fi corect în cazul unei anumite categorii de texte dintr-o anumită cultură, principalul domeniu de interes fiind legislația europeană sau alte categorii de texte juridico-administrative. A doua direcție de cercetare este axată pe echivalență ca un concept funcțional-relațional. Această viziune asupra echivalenței în traducere a fost susținută de reprezentanții studiilor descriptiviste ale traducerii, în special de Toury (1995: 61), conform căruia conceptul de echivalență acoperă “orice relație despre care se constată că a caracterizat traducerea într-un anumit set de circumstanțe” (traducerea mea). În această categorie am inclus studii care investighează echivalența ca tip de relație intertextuală determinată de normele valabile într-o anumită situație de traducere. Cea de-a treia direcție vizează cercetarea orientată asupra

normelor în vederea dezvoltării competențelor de traducere. Studiile subscrise acestei direcții pornesc de la premisa strânsei legături care există între conceptul de normativitate și cel de competență a traducătorului, legătură justificată prin faptul că interpretarea mesajului transmis de textul-sursă, precum și alegerile pe care le face traducătorul dintr-o gamă largă de posibilități sunt ghidate de normele valabile într-un anumit context de traducere. Asemenea noțiunilor de corectitudine și normativitate, și accețiunea conceptului de competență a traducătorului a evoluat în timp, fiind influențată de modul în care o anumită abordare se raporta la traducere ca proces și/ sau ca produs. Aspectul relevant pentru lucrările științifice pe care le-am elaborat în această direcție este că, în timp, modelele referitoare la competența traducătorului au devenit din ce în ce mai complexe și mai elaborate, incluzând, pe lângă cunoștințele lingvistice, diverse alte abilități care sunt considerate necesare pentru oricine este interesat să exercite profesia de traducător în secolul XXI. Pornind de la complexitatea acestui concept, și, în special, de la modul în care acesta este descris în modelele oferite de EMT și PACTE, studiile publicate în această direcție privesc, pe de o parte, implicațiile conceptului de competență a traducătorului pentru procesul de evaluare a traducerii, iar, pe de altă parte, elemente distincte de relevanță pentru dezvoltarea (sub)competențelor viitorilor traducători. Prezentarea studiilor care se încadrează în fiecare dintre cele trei direcții de cercetare menționate mai sus este urmată de câteva detalii referitoare la numărul de citări ale publicațiilor mele despre corectitudine și normativitate în traducere, precum și la bazele de date în care aceste publicații sunt incluse.

Majoritatea rezultatelor de cercetare din studiile publicate începând cu perioada post-doctorală au fost inițial prezentate în cadrul unor evenimente științifice organizate în România și în străinătate. Pe lângă conferințele în care am prezentat aceste studii, am participat și la alte evenimente științifice în care am comunicat rezultate obținute în activitatea mea de cercetare. La finalul celui de-al doilea capitol mă refer pe scurt la prezentările de studii care nu au fost publicate, oferind câteva detalii asupra temelor abordate în aceste prezentări și indicând modul în care aceste teme se încadrează în direcțiile generale de cercetare discutate înainte. Toate aceste evenimente științifice au fost extrem de utile, deoarece mi-au facilitat interacțiunea constantă cu alți colegi care au interese similare de cercetare și, prin urmare, au creat ocazii de a obține feedback cu privire la propria mea activitate și, în același timp, de a învăța din experiența lor în domeniu.

Este evident că, pe lângă comunicarea și publicarea rezultatelor activității mele de cercetare asupra standardelor de corectitudine și normativitate în traducere, această activitate m-a ajutat să dobândesc o gamă largă de cunoștințe și abilități care reprezintă o garanție pentru

statutul meu de specialist în domeniul studiilor de traducere și, prin extensie, în cel al comunicării interculturale. Cel de-al treilea capitol, *Applying Research-Based Knowledge in Professional Contexts*, descrie în detaliu contextele profesionale în care m-am folosit de experiența pe care am dobândit-o ca urmare a activității mele de cercetare în domeniul traducerii.

Un domeniu în care rezultatele muncii mele de cercetare sunt puse în practică în mod regulat este cel al pregătirii viitorilor traducători, deoarece cursurile pe care le predau la Facultatea de Litere, Istorie și Teologie din Universitatea de Vest din Timișoara reflectă îndeaproape direcțiile generale ale activității mele de cercetător. Acest aspect este ilustrat pe larg în prima secțiune a capitolului 3, unde trec în revistă cursurile pe care le predau în cadrul celor două programe care implică, printre altele, formarea viitorilor traducători: Limbi moderne aplicate, la nivelul licenței și Teoria și practica traducerii, la nivel masteral. Pe lângă prezentarea modului în care tematica acestor cursuri vizează diverse aspecte ale standardelor de corectitudine și normativitate în traducere, descriu și studiile publicate pe care le-am elaborat în contextul de predare respectiv, studii care, desigur, nu au fost menționate în capitolul anterior.

O altă sferă de activitate în care mă bazez pe experiența de cercetare acumulată de la începutul carierei mele academice este cea a recenzării diverselor tipuri de lucrări științifice în domeniul traducerii. Aici mă refer, pe de o parte, la recenziile de carte pe care le-am publicat în diverse reviste de specialitate, iar, pe de altă parte, la procesul de recenzare (*peer review*), de asigurare a calității unor studii înainte ca acestea să fie publicate, pe care l-am realizat la solicitarea editorilor unor jurnale de studii și cercetări academice din țară și din străinătate.

Cea de-a treia secțiune a acestui capitol se referă la calitatea mea de membru în diverse comisii și comitete profesionale. În acest context, fac referire la variate tipuri de comisii în care am fost implicată: competiția pentru selectarea viitorilor traducători organizată de Direcția generală de traduceri la Bruxelles, concursuri pe posturi didactice organizate de universități din România, comisii de îndrumare a doctoranzilor din Universitatea de Vest din Timișoara, susțineri publice ale unor teze de doctorat din domeniul traducerii și comitete de organizare a unor evenimente științifice.

Activitatea mea profesională implică și rolul de membru în echipele unor proiecte care vizează, sub o formă sau alta, domeniul traducerii sau al comunicării interculturale. În secțiunea a patra trec în revistă proiectele la care am contribuit ca specialist în traducere, oferind câteva informații generale despre aceste proiecte, precum și câteva detalii despre tipul de activitate pe care am desfășurat-o în fiecare caz în parte.

Pe lângă diversele contexte profesionale în care am participat în calitate de expert în domeniul traducerii, capitolul 3 menționează și acțiunile pe care le-am întreprins în vederea

dezvoltării profesionale continue. Astfel, am încercat să particip constant la workshop-uri sau evenimente științifice legate de domeniile mele de interes, deoarece acestea creează în general ocazii importante de interacțiune cu specialiști și cu colegi care au preocupări similare de cercetare. Participarea la astfel de evenimente a reprezentat întotdeauna o experiență profesională complexă, deoarece, pe de o parte, am avut șansa de a exprima idei bazate pe propria mea activitate în domeniul în cauză și, pe de altă parte, m-am familiarizat cu noi linii și metodologii de cercetare. Am participat la numeroase workshop-uri care au contribuit la dezvoltarea mea profesională, dar în acest capitol le menționez doar pe cele care sunt strâns legate de direcțiile principale ale activității mele de cercetare în domeniul traducerii.

Finalul celui de-al treilea capitol este dedicat prezentării unor informații referitoare la impactul întregii mele activități de cercetare, așa cum este acesta reflectat de indicatorii de pe platforma Google Scholars. Rezultatele activității mele de cercetare sunt în general primite pozitiv de comunitatea academică atât la nivel național, cât și internațional, o dovadă în acest sens fiind numărul de citări ale publicațiilor mele științifice și prezența acestora în cele mai importante baze de date internaționale, inclusiv în cataloagele unor biblioteci din țară și din străinătate.

Ultimul capitol al tezei mele, *Lines of Further Professional Action and Development*, prezintă modul în care intenționez să explorez în continuare domeniile în care am dobândit deja experiență și recunoaștere, referindu-mă, pe de o parte, la planurile legate de dezvoltarea identității mele profesionale ca cercetător, formator și expert în domeniul traducerii, și, pe de altă parte, la modul în care îi pot îndruma pe tinerii cercetători în procesul de realizare a proiectelor academice în domeniul studiilor de traducere.

La începutul capitolului 4, menționez două direcții de cercetare care vor avea ca rezultat publicarea unor studii în viitorul apropiat. Una dintre ele va duce la publicarea unei cărți intitulată *Building and Assessing Translation Competence in the Context of Professional Translator Training*, care se va adresa atât viitorilor traducători, cât și formatorilor acestora, și care va acoperi trei mari teme: competența traducătorului, metodologia de predare a traducerii și evaluarea traducerilor. Cea de-a doua direcție de cercetare vizează traducerilor destinate copiilor și va duce la publicarea unei serii de articole științifice. Am dezvoltat recent un interes pentru domeniul traducerii literaturii pentru copii deoarece caracteristicile speciale pe care le prezintă acest domeniu permit abordări noi și interesante ale noțiunilor de corectitudine și echivalență în traducere.

Planurile legate de viitorul cariei mele implică și acțiuni care duc la promovarea calității la nivelul programelor de studii orientate spre traducere din facultatea noastră. Astfel, în cazul cursurilor pe care le predau atât la nivelul licenței cât și la cel masteral, voi revizui constant conținutul acestora și voi integra în continuare rezultatele de cercetare în procesul de formare. De asemenea, la nivelul departamentului și al facultății, mă voi implica în procesul de revizuire a planurilor de învățământ de la programele de traducere pentru ca acestea să se alinieze cerințelor impuse de universitate, de minister și de piața muncii. În ceea ce privește masteratul de Teoria și Practica Traducerii, aș vrea ca, alături de colegii mei, să contribui la îndeplinirea standardelor care ar permite includerea acestuia în programul Masteratului European în Traduceri (EMT) al Direcției Generale Traduceri (DGT) a Comisiei Europene. Referindu-mă tot la acest masterat, intenționez să îi implic pe studenții noștri în proiecte de cercetare care vizează traducerea pentru instituțiile europene sau alte aspecte specifice Uniunii Europene. Pe de o parte, lucrez deja la cel de-al doilea volum din seria *The European Union through the Eyes of the Romanian Youth*, care, după cum arăt în capitolul 3, include studii ale studenților masteranzi și doctoranzi ai universității noastre cu privire la diverse aspecte care țin de Uniunea Europeană, precum și de traducerea documentelor necesare funcționării acesteia. Pe lângă aceasta, doresc ca, împreună cu studenții, să accesez proiecte propuse de Direcția Generală de Traduceri a Comisiei Europene, cum ar fi “Masters on terminology”, care presupune ca un student să scrie o teză care să ducă la crearea unui glosar de minim 50 și maxim 100 de intrări, care ar putea fi adăugat la IATE (baza de date terminologică interinstituțională a UE) după validarea de către terminologiei respectivei limbi țintă.

În ceea ce privește activitatea mea de cooperare profesională la nivel național și internațional, intenționez să păstrez principalele direcții urmate până acum, dar, în același timp, doresc să îmbunătățesc acele aspecte care necesită dezvoltare și îmbunătățire. Astfel, îmi propun să particip în continuare la evenimente științifice din domeniul meu de interes, să fac parte din echipe de proiect și chiar să coordonez proiecte care implică echipe formate din colegi cu interese similare de cercetare, precum și să editez și să public volume colective care includ contribuții ale specialiștilor români și străini la teme legate de domeniul Studiilor de traducere. Am deja un astfel de plan pentru viitorul apropiat sub forma unui volum colectiv care include studii de cercetare asupra manifestărilor echivalenței ca tip de concept funcțional-relațional.

În ultima secțiune a capitolului 4, discut intențiile mele în calitate de potențial conducător de doctorat. În această poziție, aș propune inițiative de cercetare referitoare la aprofundarea și extinderea acelor domenii ale Studiilor de traducere în care am dobândit cunoștințe și

experiență. O astfel de inițiativă ar viza analiza de gen în vederea traducerii care se referă la abordarea problemelor de corectitudine și normativitate specifice utilizării traducerii într-un anumit domeniu specializat și într-un anumit context cultural, și oferă posibilități infinite de investigare, întrucât este încă insuficient acoperită de publicațiile de cercetare existente. Un important element în cadrul unei astfel de inițiative de cercetare este reprezentat de conceptul de norme, pe care un doctorand l-ar putea aborda în cazul traducerii textelor oricărui gen literar sau non-literar. O a doua inițiativă ar viza traducerea ca gen de comunicare interculturală, în cadrul căreia doctoranzii ar putea exploata unul dintre diversele subiecte cu orientare culturală pe care le-am abordat pe parcursul propriei mele activități de cercetare: fenomenul de retraducere, natura relativă a conceptului de echivalență așa cum este ea reflectată de modul în care sensurile culturale sunt (re)create în cadrul unor contexte culturale diferite sau modul în care elementele culturale sunt gestionate în traduceri destinate copiilor. Cea de-a treia inițiativă este cea legată de domeniul competenței traducătorului, în care aş putea oferi îndrumare în cazul proiectelor axate, de exemplu, pe aspecte legate de dezvoltarea și evaluarea competenței generale de traducere, așa cum se manifestă ea în situații particulare, de dezvoltarea competenței de traducere necesare în medii profesionale specifice (spre exemplu, în cazul traducerii juridice) sau de influența exercitată de anumite sub-competențe (spre exemplu, cea culturală sau tehnologică) asupra calității traducerii.

Planurile privind dezvoltarea mea profesională ulterioară reflectă intenția de a mă implica în activități care sunt, practic, în concordanță cu cele desfășurate până acum. Cu toate acestea, este evident că voi pune mai mult accent pe acele domenii care nu au fost încă suficient aprofundate și că voi deschide noi arii de explorare în domeniul Studiilor de traducere. Sunt ferm convinsă că, prin astfel de activități, îmi pot aduce contribuția la îmbogățirea cercetării în domeniul traducerii, la îmbunătățirea calității procesului de pregătire a viitorilor traducători și, implicit, la consolidarea profesiei de traducător.